

dés ily irányú ismertetése, tovauitete: épen nem érhető és el nem fogadható az idegen élönyelvek nyújtotta *kulturális szegénység* (ismét az irodalmin kívül), amely az utasításoknak a mai iskolai oktatás szempontjából való hiányait érzékenyen feltünteti.*

A tanterv céljának oly természetű kiegészítése, amely az idegen nemzetek művelődésére lett volna tekintettel: a kulturális források gazdag, értékes, a mai művelt ember számára mellőzhetetlen anyagát tárhatta volna elénk. Aligha kell mondanunk is: hogy ez minden művelt nemzetre nézve eleven szükséglet. *Philipp Kálmán.*

IRODALOM.

G. Richard: Pédagogie expérimentale. (Az *Encyclopédie Scientifique* c. vállalatban.) Paris, Doin et Fils, 1911. XVI+332. l., 5 frank.

A címről itélve, hajlandó volna az ember a Meumannéhoz hasonló műre gondolni. Azonban Richard másképp értelmezi a kísérleti pedagógia fogalmát, mint azok, akik a pedagógiának ezt a legújabb hajtását német nyelven művelik. Tulajdonkép szembehelyezkedik a szokásos értelemben vett kísérleti pedagógiával s mindjárt könyvének előszavában Jamesre hivatkozik, akinek a rajongó kísérleti pedagógusok túlzásaival szemben elfoglalt tartózkodó álláspontja eléggé ismeretes. Ez a hivatkozás alkalmas arra, hogy az új irányokkal szemben óvatos olvasóban is előre bizalmat keltsen a mű iránt s megnyugtasson afelől, hogy józan, a kritikáról soha meg nem feledkező elme vizsgálódásaival lesz dolgunk.

Richard erélyesen elhárítja magától a pedagógiai laboratóriumokban pepecselő kísérleti pedagógiát. Helyes érzéssel mutat rá arra, hogy «a gyermekeken nem lehet úgy kísérletezni, mint a galambokon vagy tengeri malacokon», mert a pedagógus csak olyan módszerekkel kísérletezhet, amelyeknek jóságáról előre meg van győződve. Egyébként a pedagógiai kísérletek, melyekhez egyes naiv lelkek vérmes reményeket fűztek, nem is jártak semmi pozitív eredménnyel a nevelés szempontjából. Új igazságokat még nem termeltek, legfeljebb megállapították azt, amit a kísérleti pedagógia létezése előtt is mindenki tudott. Azok a hosszantartó és halálosan unalmas kísér-

* Határozott nyereségszámba megy a következő tétel (56. l.): «S hogy a XIX. sz. irodalmának néhány alakjával is foglalkozzanak, már azért is kívánatos, mert így közelebb jutnak a legújabb irodalomhoz.»

letek pedig, amelyeket a kísérleti pedagógusok irigylésre épen nem méltó mediumaikon végeztek, valóságos emberkinzás számba mennek (gondoljunk pl. a szellemi elfáradást vizsgáló módszerek közül a hibák módszerére). Továbbá a kísérleti pedagógiának az is nagy hátránya, hogy a lelki folyamatok közül csak a legegyszerűbbeken tud méréseket eszközölni, a bonyolultabb lelki jelenségek elzárkóznak előle, pedig épen ezek a fontosak az oktatás szempontjából. Mindezek alapján a kísérleti pedagógusok ábrándjaival szemben arra az elfogadható megállapodásra jut Richard, hogy «olyan kísérleti pedagógia, mely kizárólag csak a pszichológiai laboratórium eredményeire van alapítva, képtelenség» (40. l.).

A laboratóriumi kísérletezés helyett Richard a pedagógiának szociológiai oldalát domborítja ki erősen. Abból a gondolathból kiindulva, hogy az embernek, mint társas életet élő lénynek, lelki jelenségei nem lehetnek csupán egyéniek, hangsúlyozza, hogy a pszichológiát is úgy kell felfogni, mint szociális tudományt s a gyermektanulmányozás is az ilyen értelemben vett társadalmi pszichológiába tartozik. Ez a pszichológia pedig nem használhatja a kísérleti módszert, hanem az összehasonlítás módszerével igyekszik igazságokat megállapítani, s Richard Comte, Spencer, Ardigò és Baldwin nyomán összehasonlítva az egyén lelki fejlődését a faj lelki fejlődésével, a nevelést olyan társadalmi tevékenységnek fogja fel, mely nem egyéb, mint az előző nemzedékek munkája által termelt kultúrának az új generációnak számára való rövid összefoglalása. Eszeménete ez: A gyermek lelki fejlődése folytatása az embrionális életnek. Ezt ma általában a phylogenetikus fejlődés koncentrált összefoglalásának tekintik (biogenetikai törvény). Az ezután következő gyermeki lelki életet is úgy lehet tekinteni, mint az emberi nem lelki fejlődésének, azaz kultúrájának főbb vonásaiban való ismétlődését. Ehhez a gondolatmenethez mindenesetre meg kell jegyeznünk, hogy az embryológiából vett analógia nem egészen találó, mert a gyermek csak tervszerű vezetés mellett teszi meg kisebbitett arányban azt az utat, melyen az emberiség művelődésének fejlődése közben végigvándorolt.

Természetes, hogy a mult kultúrájának rövid összefoglalását nagyon sokféleképpen lehet értelmezni. Felmerül az a kérdés, hogy mire vessük a fősúlyt, a rövidsége-re vagy az összefoglalásra. Az erre vonatkozó felfogások között éles ellentétek vannak, melyeket alig lehet kiegyenlíteni. Akik a multért lelkesednek s nagy értéket tulajdonítanak a régi műveltség elemeinek, azok minél szélesebb alapon kívánják végeztetni az ifjú nemzedékkel az összefoglalást, minél hosszabb ideig és minél mélyebben el akarják meríteni a gyermek lel-

két a letúnt idők kulturájába, viszont akik a multat kevésre becsülik s inkább a jövő felé irányítják tekintetüket, azok minél hamarabb végezni akarnak a nevelésben a multtal, hogy a jelennek és a jövőnek dolgozhassanak.

Nem egészen érdektelenek azok a megjegyzések, melyek e műben az oktatásnak különböző módszereire vonatkoznak. Ezek szerint a régi iskolában kizárólag a tekintély módszere uralkodott, mely a tanulónak csak emlékezetét vette igénybe. Pestalozzi és Herbart mutatott rá a szemléltető vagy intuitív módszer fontosságára. Ez utóbbival kapcsolatban utal Richard az Amerikában divatos felfedező módszernek egy árnyoldalára: a benne rejlő önámításra, de másfelől előnyeit is elismeri. Felpanaszolja, hogy a természettudományi oktatás, ahol pedig leginkább helyén van a szemléltető módszer, a francia középiskolákban túlságosan elvont és könyvhöz ragaszkodó. Szerinte az emberi szellem fejlődésének útja a következő fokokon keresztül halad: intuitio (megfigyelés), analysis (elvonás), synthesis (okoskodás). A megfigyelés útján gyűjtött ismereteket az elme összehasonlíttja s közös tulajdonságaik alapján rendezi (elvonás), majd új kombinációkba fűzi (okoskodás). E három fő elmeműveletnek megfelelő három módszer az oktatásban egymás mellett használandó, de egyiknek mindig dominálnia kell, még pedig a fentebb megállapított sorrendben.

A módszerek vizsgálatával mindig kapcsolatban volt a tanulás megkönnyítésének kérdése. Túlzó és érzelgős pedagógusok minden erőfeszítéstől meg akarták kímélni a gyermeket. Richard felfogása e kérdésre nézve az, hogy a nevelés megkönnyíti az új nemzedék munkáját, midőn összefoglalja számára a művelődésnek eddigi menetét s ezzel megkíméli azoktól a hiábavaló erőfeszítésektől, melyeket a tapogatózás és tévedés az emberiség művelődési fejlődésében felemésztett. Azonban épen az új nemzedék érdekében nem lehet célja a nevelésnek, hogy minden erőkifejtéstől felmentse a gyermeket. Ez feltétlenül helyes álláspont, mert kétségtelen, hogy a szellemi erőt is csak bizonyos megfeszítésekkel lehet fokozni, ép úgy, mint a testi erőt.

Igen találók és gondolkozásra késztetők azok az észrevételek, melyek Richard könyvében az akarat neveléséhez fűződnek. Felhívják figyelmünket arra, hogy elméletben meg kell különböztetni az akaratnak erejét a minőségétől. Ez u. i. két teljesen különböző, egymástól független dolog. Lehet az akarat a legjobb, legerkölsőbb, mégsem ér sokat, ha nincs meg hozzá a kellő akarat-erő, a kellő energia, mely az erkölcsileg jó akaratot erkölcsileg jó cselekedetben testesítse meg. Az akaratnak e két mozzanata közül az erőt, a cselekvésre való képességet gyakorlással lehet fejleszteni, ha

módot adunk a gyermeknek arra, hogy minél többször elhatározhassa magát és cselekedhessen. Nem szabad tehát a gyermektől folyton csak engedelmességet kívánni s elfojtani az egyéni akaratnak minden megnyilvánulását, mert az így nevelt gyermekekből tehetetlen bábok lesznek. Az állandó és feltétlen engedelmességnek, az akarat megtörésének, mint eszménynek el kell tűnnie a nevelésből. Erősítsük a gyermek akaratát, hogy aztán erő kifejtést kívánhassunk tőle.

Megjegyzendő azonban, hogy mivel az ember aktivitása vagy passzivitása erős szervezeti dispoziciókon alapul, az akaratot, a cselekvőképességet csak bizonyos fokig lehet fejleszteni. Inkább hozzáférhető a nevelő számára az akaratnak másik mozzanata, a minőség. Az akarat u. i. felsőbb fokán, mint elhatározás, megfontolás és mérlegelés eredménye. A fontolgatásra való képességet inkább lehet fejleszteni és befolyásolni az elsajátított ismeretek segítségével. Így kell értelmelnünk Herbartnak azt a törekvését, hogy az értelem útján kívánta fejleszteni az akaratot.

Helyes tapintattal emeli ki Richard, hogy ma a voluntarisztikus áramlatok középett figyelmünket teljesen az akaratot fokozására irányítjuk s eközben megfélekedünk az akaratnak minőségéről. Sokan követendő például állítják elének az amerikaiaknak csakugyan bámulatos tetterejét, vállalkozó kedvét, aktivitását, pedig nem szabad szem elől téveszteni, hogy ez a lázasan dolgozó energia nem erkölcsi szempontok szerint igazodik. Sok egyszerű alkotást hoz ugyan létre, új dolgokat produkál, de rugója az önzés, az anyagi érdekek hajhászása, a meggazdagodásnak soha ki nem elégíthető vágya, mely erkölcsi tekinteteket félretéve, mások érdekeivel nem törődve, vadul törtet célja, a bálványozott anyagi jólét felé. Az ilyen aktivitásnak meghonosítása sehöl sem lehet kívánatos.

Foglalkozik még Richard azzal az újabban megállapított pszichológiai igazsággal, hogy az egyének között többféle lelki típust lehet megkülönböztetni. Erre nézve úgy vélekedik, hogy a különféle típusok nem zárják ugyan ki egészen egymást, s a közös nevelés bizonyos jótékony kiegyenlítődést is létesít köztük, azonban kétségtelen, hogy ha a kísérleti pedagógia jobban kifejlődik, a nevelésben minden értelmi és akaratit típust a közös foglalkozások mellett még speciális gyakorlatokkal is fognak foglalkoztatni és fejleszteni. A mai iskolákban még túlságosan uralkodik a középkori scholasticizmus szelleme, mely csak az elvont típust becsülte s mindenkit abstrakciókkal táplált, pedig valószínűleg a megfigyelő típus a legnormálisabb és leggyakoribb. E fejtegetésekkel kapcsolatban Richard azt a reményét fejezi ki, hogy a jövőben nem irodalmi és természettudományi cso-

portokba fogják osztani a tanulókat, hanem a lelki típusok szerint különítik el őket. Nagy kérdés, hogy ez a remény teljesülhet-e?

A jövő fejlődésnek Richard szerint multhatatlan feltétele, hogy mivel a nyilvános iskolákat túlságosan köti a hagyomány békója, új magániskolák keletkezzenek, melyekben ki lehetne próbálni az új eljárásokat s keresni lehetne a nevelésnek és oktatásnak jobb utait.

E vázlatos ismertetésből is kitűnik, hogy Richard művétől némelyek elvitathatják ugyan címének jogosultságát s helyteleníthetik a kísérleti pedagógia fogalmának ilyen tág értelemben való felfogását, de azt minden olvasó el fogja ismerni, hogy a munka komoly tudományos szellemről tanúskodik s részleteiben sok becses adatot és megszívvelendő gondolatot tartalmaz.

Székesfehérvár.

Nagy József.

J. Ph. Munroe: New Demands in Education. Garden City, New-York, Doubleday, Page et Company, 1912, 8°, 312 l.

A *The Educational Ideal* szerzője e kötetében a nevelés új követelményeivel s problémáival foglalkozik. Abból indul ki, hogy minden nemzet jövőjének az ifjúság a legfőbb biztosítéka; végtelenül nagyobb jelentőségű, mint más nemzeti biztosítékok, melyekről oly sokat beszélnek. A nevelés feladata e legbecsesebb vagyonszerzése. Ennek azonban nem jó módja, hogy bedugnak 50–60 gyermeket (mi tudjuk, hogy többet is) kényelmetlen padokba, nem szellőztethető tantermekbe s megtömik őket adatokkal. A mai kívánságokat Munroe a mai szomorú állapotokból érteti meg s szavaiban érdeklődéssel látjuk a mi viszonyaink miatt nálunk is észlelhető törekvéseket.

Munroe alapgondolata, hogy a nevelésnek teljesen ki kell fejtenie a minden gyermekben rejlő erkölcsi és gazdasági értéket s mindenki csak akkor értékes tagja a köznek, ha teste ép, érzékei gyakorlottak, értelme fejlett s mindenekfelett, ha jelleme szilárd.

Becsés, de nem új gondolat, valamint nem újak az annak nevezett kívánságok sem, melyek a nevelés eme céljához vezető utat jelölik. Így mindjárt az, hogy kis népességű osztályokra van szükség, hogy a tanító mindenik tanítványát igazán megismerhesse és szükségletei szerint nevelhesse. A gyermek egészségének ápolására az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani. Ügyelnie kell a nevelőnek arra, hogyan ül a gyermek a padban, hogyan tartja a testét, hogyan néz; gondoskodnia kell a tanuló fülének, tüdejének, minden szervének épségéről és okozásáról, evégre a megfelelő szórakozásról, jólevegőjű, tágas játszótérrel stb. Foglalkoztassuk a tanuló értelmét, adjunk neki érdekes és ösztönző munkát, de nem szabad agyát tele-